

Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademisi
Dergisi (USBAD)

International Journal of
Social Sciences
Academy (IJSA)

Yıl 7, Year 7, Sayı 20, Issue 20, Aralık 2025, December 2025

e issn: 2687-2641

Özgünlük kontrolü

Authenticity process

DOI: 1814175

Makale türü: Araştırma
makalesi

Article type: Research
article

Geliş tarihi 31.10.2025

Submitted date

Kabul tarihi 27.12.2025

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 20.12.2025

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Çağatay, V., & Kavruk, H. (2025). Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi / International Journal of Social Sciences Academy*, 7(20), 1679-1721.

ORTAOKUL 5. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ (2024- 2025) OKUMA METİNLERİNİN METİNLER ARASILIK AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Vehbi ÇAĞATAY², Hasan KAVRUK³

Öz

Metinlerin diğer metinlerden (anlatılardan) eserler barındırması durumu metinler arasılık kavramı ile ifade edilir. Kurmuş oldukları bağ, metinlerin

¹ Bu makale; İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalında Prof. Dr. Hasan KAVRUK danışmanlığında hazırlanan “Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi” başlıklı doktora seminerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

² Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, 37231303003@ogr.inonu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-4372-2818>

³ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, hasan.kavruk@inonu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6352-4985>

iletişimsel değerini artırmaktadır. Metinler arası okuma metinlerin anlamlandırılması sürecinde okuyucuya farklı metinlerin kapısını aralayacaktır. Bu çalışmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanan Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (2024- 2025) yer alan okuma metinlerinin metinler arası yönünden incelenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda kitaptaki metinler, Aktulum'un (2014) *Metinlerarası İlişkiler* ile yine Aktulum'un (2020) *Metinlerarasılık/ Göstergelerarasılık* çalışmalarından hareketle oluşturulan ortak birliktelik ilişkileri (alıntı, gönderge/ atıf, gizli alıntı/ aşırma, anıştırma) ve türev ilişkileri (yansılama/ parodi, alaycı/ gülünç dönüştürüm, öykünme/ pastiş) ile diğer ilişkiler (klişe/ basmakalıp söz, göstergeler arası ilişkiler) metinler arası ilişkiler sınıflandırmasına göre incelenmiş, tespit edilen metinler arası ilişkiler yorumlanmıştır. Çalışmada, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Toplanan verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın materyalini, MEB tarafından hazırlanarak Ortaokul Türkçe dersi 5. sınıfta okutulması kararlaştırılan ders kitabındaki metinler oluşturmaktadır. Kitaptaki 24 metnin metinler arası yönünden incelenmesi sonucunda, 393 metinler arası ilişki belirlenmiştir. Metinlerde en çok yer alan metinler arası ilişkinin klişe/ basmakalıp söz olduğu, onu da sırasıyla gönderge/ atıf ve göstergeler arası ilişkinin izlediği belirlenmiştir. Metinler arası ilişkilerden gizli alıntı/ aşırma ve alaycı/ gülünç dönüştürüm incelenen metinlerin hiçbirinde tespit edilmemiştir. Metinler arası unsurlarının, kitapta yer verilen metinlerin türlerine göre belirli bir dağılım göstermediği belirlenmiştir. Ayrıca ilk iki tema haricindeki temalarda, metinler arası ilişkilerin yakın dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Metinler Arası İlişkiler, Türkçe Eğitimi, Türkçe Ders Kitapları.

Examining of Reading Texts in the Secondary School 5th Grade Turkish Coursebook (2024-2025) In Terms of Intertextuality

Abstract

The concept of intertextuality refers to the situation where texts contain elements from other texts (narratives). The connections they establish increase the communicative value of the texts. Intertextual reading will open the door to

different texts for the reader in the process of interpreting the meaning of the texts. This study aims to examine the reading texts in the 5th Grade Turkish Language Textbook (2024-2025), prepared according to the Turkish Century Education Model, from an intertextual perspective. In this context, the texts in the book were examined according to the intertextual relations classification created based on Aktulum's (2014) *Intertextual Relations* and Aktulum's (2020) *Intertextuality/ Intersemiotics* studies, using common related relationships (quotation, reference/ allusion, hidden quotation/ plagiarism, allusion) and derivative relationships (imitation/ parody, ironic/ humorous transformation, imitation/ pastiche) and other relationships (cliché/ stereotype, intersemiotic relations). The identified intertextual relations were interpreted. This study utilized the document analysis method, a qualitative research approach. Descriptive analysis techniques were employed to analyze the collected data. The study material consisted of texts from the Turkish language textbook prepared by the Ministry of National Education and designated for use in the 5th grade of middle school. An intertextual analysis of 24 texts in the book revealed 393 intertextual relationships. The most frequent intertextual relationship was found to be cliché/sensational expression, followed by referential/attributive and semiotic relationships. No instances of hidden quotation/plagiarism or ironic/humorous transformation were detected in any of the examined texts. It was determined that the elements of intertextuality did not show a specific distribution according to the types of texts included in the book. Furthermore, it was found that, except for the first two themes, intertextual relationships showed a similar distribution.

Keywords: Intertextual Relations, Turkish Education, Turkish Course Books.

GİRİŞ

İnsan doğası gereği çevresiyle iletişim kurma ihtiyacı içerisinde. İnsanın yaşadığı sosyal çevrede sağlıklı bir birey olarak yaşamını sürdürebilmesi sağlıklı bir iletişim kurmasına bağlıdır. Dili, insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemi şeklinde tanımlayan Banguoğlu'ya göre (2019) en mükemmel anlatma vasıtamız dildir. Bu noktada insanoğlunun iletişim kurmak için başvurduğu en temel araç olarak dil öne çıkmaktadır. Dil ile ilgili yapılan tanımlarda da

genel olarak dilin iletişim işlevine değinilir. Bu konuda Karaağaç, “insan-insan ve insan- varlık iletişimini gerçekleştirmek dilin görevidir” (Karaağaç, 2019, s. 49) ifadelerini kullanmaktadır. Dil iletişimi sağlama görevini sözlü veya yazılı olarak yerine getirmektedir. Sözlü iletişimde konuşmacının dinleyiciye gönderdiği iletilerin yazı ve sembollerle ifade edilmesiyle metin meydana gelmektedir.

Latince “*Tektus (dokuma), Texere (dokumak)*”; Fransızca’ da “*Texe (dokumak veya örmek)*” kelimelerinden gelen (Güneş, 2021; Ger, 2022) metin, sözlük anlamı olarak “Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü; tekst” (TDK, 2025) şeklinde tanımlanmıştır. Genel olarak metin, bireyin duygu ve düşüncelerini ifade etmesini sağlayan bir araçtır. “Metin iletişimin birimidir. Eksiksiz bir iletişim iyi düzenlenmiş metinlerle gerçekleşir.” (Keçik ve Subaşı, 2001, s. 23). Buna göre metnin temel işlevi bildirimi sağlamada ortaya çıkmaktadır. zdemir ise (2004) metni, okumaya konu olan, basılı ve yazılı anlam ve anlatım bütünlüğü taşıyan her şey olarak görmüş ve metni bilinen anlayıştan farklı bir noktaya taşımıştır.

Semiyotik (göstergebilim) anlayışına göre kendisinden anlam kurulan her nesne metin olarak değerlendirilebilir. Yani sadece yazılı değil sözlü ve görsel ürünler de metin kabul edilmektedir (Siegel, 1984 ve Raw, 1987’den ak. Akyol, 2003, s. 49- 58). Sözlük anlamı olarak, “Bütüncül bir yapıya kavuşturulması amacıyla bir edebî metnin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan metin parçalarının katılması.” (TDK, 2025) şeklinde tanımlanan metinler arasılığa göre metin, kelime ve cümlelerin noktalama işaretlerine uygun olarak oluşturduklarıyla sınırlı olmayan “işaret ve sembolleri de içeren dilsel ve semiyotik (göstergebilim) bir yapıdır” (Akyol, 2020, s. 184).

Metinleri iletişim bağlamında ele alan De Beaugrande ve Dressler’ e göre dilsel bir yapının metin olarak değerlendirilebilmesi ve insanlar arasında sağlıklı bir iletişim sağlayabilmesi için bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgilendiricilik, duruma uygunluk ve metinler arasılık özelliklerini taşıması gerekmektedir (De Beaugrande ve Dressler, 1981’den akt. Coşkun, 2014, s. 233- 238). Buna göre, “Yedi standarttan

birini dahi taşımayan metin iletişimselliğini kaybeder” (De Beaugrande ve Dressler, 2012’den akt. Akyol, 2020, s. 185). Bir metni metin yapan yedi özellikten biri olan metinler arasılık, metinler arasındaki ilişki ve bağıntılar üzerinde durmaktadır. Okuyucunun daha önce okuduklarıyla metindeki bilgileri ilişkilendirmesini sağlayan bir metin iletişimdeki işlevini gerçekleştirmiş başarılı bir metin kabul edilir. Okunan bir “eserde başka eserlerle ilişki ne kadar artarsa metnin düşünsel seviyesi o kadar çok artar” (De Beaugrande ve Dressler, 1981’den akt. Coşkun, 2014, s. 238).

Bir metnin başka metinlerden (anlatılardan) kırıntılar taşıması metinler arasılık kavramıyla ifade edilmektedir. Buna göre her metin kendinden önceki metinlerle ilişki içerisindedir. Metinler arasılığa göre, yazılan her metin, “kendinden önceki metinlere dayanır. ‘insani’ olan hiçbir konu tek başına gerçekleşmez” (Karaağaç, 2019, s. 716).

Kuramsal olarak ortaya çıkışı yirminci yüzyıl kabul edilse de metinler arasılık kavramı farklı adlandırmalarla en eski yazılı edebî ürünlerde varlığını sürdürmüştür. Akyol’a göre (2020) kavramın kökleri Platon ve Aristo’ya dayandırılmaktadır. 1960’lı yıllarda yazın eleştirisi alanında Bakhtin, Kristeva ve Barthes gibi eleştirmenlerin üzerinde durduğu metinler arasılık düşüncesinin öncüsü olarak İsviçreli dil bilimci Ferdinand de Saussure görülmektedir (Rızvanoğlu, 2019). Saussure’ün yapısalci dil kuramı bu dönemdeki teorisyenleri etkilemiştir.

Fransız dil bilimci Julia Kristeva metinler arasılığı kuramsallaştıran kişi olmuştur (Gökalp Alpaslan, 2006). Kristeva’ya göre, her metin gizli ya da açık ilişkiler kurduğu başka metinlerden izler taşır. “Her metin, önceki diğer metinlerle ilişkiye girer. Bu metnin anlamlandırılması sırasında alıcının o metnin ilişkili olduğu diğer metinleri de düşünerek kavramasını sağlar” (Akbayır, 2006, s. 235). Günay’a göre (2003), metinler arasılık terimi bir metnin ya da metinler grubunun başka metinlerle kurduğu açık ya da gizli ilişkilerini belirtmektedir.

İlk kez Julia Kristeva tarafından “metinler arasılık” şeklinde ifade edilen ve kuramsallaştırılan kavram kaynağını Bakhtin’in söyleşimcilik

(dialogism) kuramından alır. “Bakhtin’e göre her metin, kendinden önceki ve dönemindeki diğer metinlerle kaçınılmaz bir ilişki içerisinde” (Gökalp Alpaslan, 2006, s. 127). Onun deyişiyle “Herhangi bir konuda konuşan, eğer nesneleri ilk defa adlandıran Âdem değilse o konuda konuşan ilk kişi değildir.” (Bakhtin, 1986, s. 94’ten akt. Rızvanoğlu, 2019, s. 130). Bakhtin’in üzerinde durduğu söylem metin arasında ilişki kuran Kristeva, “nasıl ki bir söylem hem söylemin hem de dinleyenin ortak ürünüyse ve kendinden önceki ya da çağdaş sözcelere gönderiyorsa, metnin de her zaman öteki metinlerin kesiştiği yerde bulunduğu ilkesini benimser” (Aktulum, 2014, s. 34). Buna göre Kristeva, metinler arası kavramını “bir metinler permütasyonu: verili bir metin alanında başka metinlerden alınmış, bir diğeriyle çakışan ya da onu etkisizleştiren pek çok söz” (Kristeva, 1980a, s. 36’dan akt. Gökalp Alpaslan, 2007, s. 10) ifadeleriyle tanımlamaktadır. Onun deyişiyle “her metin kendi içinde başka metinlerin özümsemesi ve dönüştürülmesidir. Bir bakıma alıntılar mozaiktir” (Kristeva, 1980, s. 66’dan akt. Rızvanoğlu, 2019, s. 130). Metinler arası, “bir metnin diğer bir metinle olan ilişkisi/ bağıntısıdır. Temelinde yatan düşünce, her metnin, başka metinlerin dönüşüme uğramış biçimi olduğudur” (Ekiz, 2002, s. 13).

Metinler arasığa göre her metin, kendisini çevreleyen metinlerle kurduğu ilişki sonucunda meydana gelmektedir. Her bir yazar metnini oluştururken daha önceki metinlerin oluşturduğu deryadan ve buradaki dil birikiminden yararlanmaktadır. “Hiçbir metin başka metinlerden yalıtılmış bir biçimde üretilmez; tek başına bir varlık değildir ve diğer metinlerden bağımsız okunmaz” (Coşkun Ögeyik, 2008, s. 20). Başka bir deyişle “her üretilmiş metin, kendisinden önce üretilmiş alt metinlerdeki anlamların bileşkesidir ve bu metinlerin kesişme noktasında yer alır” (Karaağaç, 2019, s. 716).

Gökalp Alpaslan’a göre (2006), metinler arasılığı sadece edebiyat içi ilişkilerle sınırlandırmak yanlış olacaktır. Edebiyatla sanatın tüm dalları ve popüler kültürün bütün ürünleri arasında da metinler arası ilişkilerden söz edilebilir. “Çünkü hiçbir metin dışı tam kapalı değildir.

Edebî bir metnin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan ögeler katılabilir” (Karatay, 2010, s. 160).

Kristeva’nın üniversiteden hocası olan Barthes, onun kuramını desteklemiştir. Barthes’ e göre metin, kendinden önce gelen, onun içerisinden geçen ya da onu aşan izlerden, parçalardan oluşmaktadır (Aktulum, 2014). Metnin sonucunun yazardan bağımsız olarak geliştiğini ileri süren “yazarın ölümü” anlayışını “bir bakıma edebiyatta gizli olanın ve son sözün varlığına karşı çıkışla ilgilendiren Barthes, sözün bir tür serbest bırakılmışlığına işaret eder” (Bulut, 2018, s. 15).

Metinler arasılığı yalnızca metin esaslı ele alan Kristeva’nın aksine bir başka teorisyen olan Riffaterre, okur metin ilişkisine göre metinler arasılığı tanımlamıştır. Riffaterre’e göre metinler arasılık her şeyden önce bir okuma etkinliğine bağlıdır. “Metinler arası göndergeyi tanımak ve ne olduğunu, nereden geldiğini belirlemek okura düşer” (Aktulum, 2014, s. 50). Başka bir deyişle okur, metinler arasında köprü görevi görmektedir (Şeref, 2013). Bu noktada metinler arasılık okurun algısı olarak ifade edilmiş ve metinler arasındaki katmanlı ilişkiyi algılama görevi okura verilmiştir (Koçyiğit, 2014). Okuma, okuyucunun metinler arası dolaşım yapmasıdır. Tek başına hiçbir yapının içinde yer alamayan “metnin anlamı da bu dönüşümlerin ve metinler arası dolaşımların neticesinde oluşumunu tamamlamaktadır (Çağatay, 2023, s. 2).

Bakhtin, Kristeva ve Barthes ile paralel bir tanımlama yapan Jenny, taklit, parodi, alıntı, montaj, gizli alıntı vb. metinler arası ilişki yöntemlerini ilk kez dile getiren kişi olmuştur. Ona göre bir metin bu biçimleri kullanarak başka metinlerle ilişki kurabilir (Aktulum, 2014).

Metinler arasılık kavramına düzen kazandıran Genette, iki eser arsındaki ilişkiyi metinsel aşkınlık şeklinde ifade etmiş ve beş tip metinsel aşkınlık belirlemiştir. Metinler arası da belirlediği metinsel aşkınlık ilişkisinden biri olmuştur (Aktulum, 2014). Onun dile getirmiş olduğu “*palemses*” kuramı ise “bir metnin altından eskiden başka biri tarafından yazılmış ilk metnin çıkmasıdır” (Gökalep Alpaslan, 2007, s. 13).

Metinler arasılık kuramı Derrida'nın, metnin anlamının devamlı olarak ertelendiği anlayışını ifade eden “*yapıbozum*” teorisiyle benzerlikler taşımaktadır (Gökalp Alpaslan, 2007). Teoriye göre metnin kendi ötesinde bir şeye yani başka bir metne göndermede bulunması metnin çerçevesini genişletmiş olur. Durmaksızın genişleyen böylesi bir ağ metinler arasılık olarak adlandırılır. Bu noktada metne ilişkin yorumlar da sürekli çoğalmış olur (Bulut, 2018).

Ülkemizde ana dili öğretimi kapsamında Türkçe derslerinin işlenişinde kullanılan temel araç Türkçe ders kitaplarıdır. Türkçe ders kitapları programın amaçlarını öğrenciye kazandırmada önemli bir işleve sahiptir. Türkçe derslerinin işleniş sürecinde ders kitaplarındaki metinlerden yararlanılmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşım, dil öğretim sürecinde metinleri öğrencilere çeşitli becerileri kazandırmak için kullanılan birer araç olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşıma göre, metin öğretimi değil metinle öğrenme esastır. “Öğrencinin zihinsel becerileri geliştirmek için metni anlama, üzerinde düşünme, çıkarımlar yapma, sorgulama, değerlendirme vb. işlemler yapılmalıdır (Güneş, 2021, s. 249). Buna göre Türkçe derslerinin işleniş sürecinde kitaptaki metinler aracılığıyla öğrencilerin temel dil becerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Oluşturulan metin altı etkinlikleriyle metinlerden anlam kurma çalışmaları yapılmaktadır. Akyol'un (2003), metin içi, metin dışı ve metinler arası olmak üzere üç farklı başlıkta değerlendirdiği metinlerden anlam kurma şekillerinden ilki olan metin içi anlam kurmada, bilgileri hatırlama gibi basit bilişsel beceriler kullanılmaktadır. Üst düzey bilişsel becerilerin kullanılmaya başlandığı metin dışı anlam kurmada ise okuyucu farklı kaynakları kullanarak önündeki metni anlamaya çalışmaktadır. Üçüncü tip anlam kurma olan metinler arası anlam kurmada farklı metinleri harmanlayarak onlardan yeni metinler oluşturma söz konusudur. “Okunan metinden anlam çıkarma, okuduğunu kavrama, öğrenme, konuyla ilgili bilgiyi üretme, saklama ve gerektiğinde yeniden kurma okurun metinlerarası ilişkileri algılama, doğru ve etkin işletebilme becerisine bağlıdır” (Karatay, 2010, s. 161).

Metinler arası okuma kavramı yapılandırmacı yaklaşım ve öğrenci merkezli eğitim esas alınarak oluşturulan öğretim programlarında disiplinler arası bir yaklaşım olarak üzerinde önemle durulan bir kavram olmuştur. Bir beceri dersi olan Türkçe derslerinde metinler arası okumadan bir öğretim stratejisi olarak yararlanmak, öğrencinin konuyla ilgili ön öğrenmeleri ile yenileri arasında ilişki kurmasına ve farklı metinleri sentezlemesine katkı sağlayacaktır. Öğrencilerin okunan metinler hakkında konuşmaları, tartışmaları ve konu ile ilgili okunan farklı metinlerle karşılaştırmalar yapmaları şeklinde yapılacak metinler arası okuma onlarda eleştirel düşünme becerisinin gelişimini de sağlayacaktır.

Türkçe öğretiminde bu kadar önemli olan metinler arası okuma kavramı Yapılandırmacı yaklaşım kapsamında 2004- 2005 eğitim ve öğretim yılında değiştirilen İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'nda (1- 5. Sınıflar) ilk kez yer almıştır. Programda geliştirilmesi hedeflenen Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, problem çözme, araştırma, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, karar verme, kişisel ve sosyal değerlere önem verme gibi temel becerilerin arasında metinler arası okumaya da yer verilmiştir (MEB, 2009).

Programda yer alan, “Anlama becerilerinin geliştirilmesi amacıyla sıralama, sınıflama, eleştirme, tahmin etme, ilişki kurma, özetleme, analiz-sentez yapma ve değerlendirme gibi etkinlikler verilmiş; metin içi, metin dışı ve metinler arası okuma yoluyla anlam kurmaya özen gösterilmiştir” (MEB, 2009, s. 11) ifadeleri ile de anlama becerilerinin geliştirilmesinde metinler arası okumadan yararlanıldığı belirtilmiştir.

Programın genel amaçları arasında, öğrencilerin metinler arası okuma becerilerinin geliştirilerek onların söz varlığını geliştirme hedefi belirlenmiştir. Metinler arası anlam kurma programın sözlük bölümünde, “bir konu ile ilgili farklı metinlerden (örneğin kitap, dergi, gazete vb.) alınan bilgilere dayalı yeni anlam oluşturma” (MEB, 2009, s. 407) şeklinde tanımlanmıştır. Programın dördüncü ve beşinci sınıf okuma alanlarında

metinler arası okuma kavramı anlam kurma amacı altında “Metinler arası anlam kurar.” kazanımı ile de yer almıştır. Kazanım, “En az iki kaynaktan edindiği bilgileri kullanarak yeniden anlam kurma” şeklinde açıklanmıştır (MEB, 2009, s. 86; 108).

Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ise (6,7,8. sınıflar) okuma becerisinde kullanılan yöntem ve teknikler kısmında “metinlerle ilişkilendirme” yöntemine yer verilmiştir. Yöntemin amaç kısmında, öğrencilerin okudukları metinlerle diğer metinler arasında ilişki kurması sağlanarak böylelikle onların düşünme becerilerinin geliştirilmesinin hedeflendiği belirtilmiştir (MEB, 2006).

2018 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), metinler arası okuma kavramı, programın özel amaçları arasında “Tematik yaklaşım esas alınarak hazırlanan öğretim programında okuma ve yazma kazanımları metin içi, metin dışı ve metinler arası okuma yoluyla anlam oluşturmayı sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır.” ifadesiyle yer bulmuştur (MEB, 2019, s. 8). Programın (MEB, 2019) temalar ile ilgili açıklamalar kısmında “okuma kültürü” temasının konu önerileri arasında “metinler arasılık” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca, programın 4,5,6,7 ve 8. sınıf okuma becerisi kazanımları arasında “Metinler arasında karşılaştırma yapar.” kazanımına da yer verilerek öğrencilerin metinler arası okuma becerisini kazanımlar çerçevesinde uygulamalı olarak edinmeleri hedeflenmiştir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan ve 2024- 2025 eğitim ve öğretim yılında kademeli olarak uygulanmaya başlanan Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) ise metinler arası okumaya doğrudan yer vermese de kavramla ilişkili olarak metinler arası karşılaştırma ve eleştirel okuma ifadelerine yer vermiştir. Program, öğrencinin dinlerken/ izlerken, okurken veya yazarken kullanmasını beklediği bilişsel stratejiler arasında ön bilgileri harekete geçirme ve kullanma stratejisine de yer vermiştir. Stratejinin kullanımı öğrencinin ön bilgileriyle yeni öğrendiklerini ilişkilendirmesini sağlayacaktır. Programda ön bilgileri harekete geçirme ve kullanma stratejisi şu şekilde tanımlanmıştır:

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi

“Öğrencinin ön bilgilerinden yeterince yararlanabilmesi için metinle kendisi arasında (hatıraları, duyguları, tecrübeleri, yazar, tür veya konuyla ilgili bildikleri vb.); metinle başka bir metin arasında (daha önce dinlenen/izlenen veya okunan bir metinden öğrendikleri) veya metinle gerçek yaşam (hâlihazırda çevresinde olanlar) arasında bağlantı kurması gerekir” (MEB, 2024, s. 11).

Programda ayrıca, metinler arası okuma kavramı ile ilişkili olarak 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyelerindeki okuma becerisi öğrenme alanında yer alan “T.O.5.11. / T.O.6.11. / T.O.7.10. / T.O.8.10. Metinler arası karşılaştırma yapabilme” (MEB, 2024, s. 44). Öğrenme çıktısına yer verilmiştir. Öğrenme çıktısının süreç bileşenleri kapsamında öğrencilerden metinlerdeki karşılaştırılabilir unsurlara ilişkin özellikleri belirlemeleri, belirlenen özelliklerden hareketle benzerlikleri listelemeleri ve belirlenen özelliklerden hareketle farklılıkları listelemeleri istenmiştir (MEB, 2024). Programda söz konusu öğrenme çıktısının açıklamaları 5-8. sınıf seviyelerinde sarmal bir yapı oluşturarak verilmiştir. Tablo 1’de ilgili öğrenme çıktısının sınıf seviyesine göre kodlarına ve açıklamalarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Metinler Arası Karşılaştırma Yapabilme Öğrenme Çıktısının Sınıf Seviyelerine Göre Kodları ve Açıklamaları

Sınıf Seviyesi	Kodlar ve Açıklamalar
5	T.O.5.11. İki metnin içeriği (olaylar, kahramanlar, kahramanların davranışları ve karakter özellikleri, ileri sürülen görüşler, ana düşünce ve yardımcı düşünceler, seçilen örnekler vb.) karşılaştırılır.
6	T.O.6.11. İki metnin içeriği (olaylar, kahramanlar, kahramanların davranışları ve karakter özellikleri, ileri sürülen görüşler, ana düşünce ve yardımcı düşünceler, seçilen örnekler vb.) ve dili (dilnin sadeliği, kelime seçimleri, cümle uzunlukları vb.) karşılaştırılır.
7	T.O.7.10.

İki metnin içeriği (olaylar, kahramanlar, kahramanların davranışları ve karakter özellikleri, ileri sürülen görüşler, ana düşünce ve yardımcı düşünceler, seçilen örnekler vb.), dili (dilin sadeliği, kelime seçimleri, cümle uzunlukları vb.) ve organizasyonu (olay örgüsü; serim, düğüm, çözüm bölümlerinin yapılandırılması; düşünceler arası bağlantılar; giriş, gelişme ve sonuç bölümleri ve bunlar arasındaki akış vb.) karşılaştırılır.

8

T.O.8.10.

İki metnin içeriği (olaylar, kahramanlar, kahramanların davranışları ve karakter özellikleri, ileri sürülen görüşler, ana düşünce ve yardımcı düşünceler, seçilen örnekler vb.), dili (dilin sadeliği, kelime seçimleri, cümle uzunlukları vb.), organizasyonu (olay örgüsü; serim, düğüm, çözüm bölümlerinin yapılandırılması; düşünceler arası bağlantılar; giriş, gelişme ve sonuç bölümleri ve bunlar arasındaki akış vb.) ve yazarı (yazarın bakış açısı, amaç ve niyeti, tutumu, yaklaşımı) karşılaştırılır.

(MEB, 2024, s. 44).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüz dünyasında bireyler, her alanda birbirini izleyen ve etkileyen gelişmelerin yaşandığı bir döneme tanıklık etmektedirler. “Hız çağı” olarak nitelendirilen bu dönemde yaşanan ulusal ve uluslararası gelişmelerin etkisi eğitim alanında da kendini göstermektedir. Özellikle bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler öğrenen profilini de etkilemiştir. Söz konusu bu ilerlemeler, öğrencilerin ihtiyaçlarının farklılaşmasına neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda, eğitim programlarının güncellenmesi ihtiyacı oluşmuştur. MEB uzun çalışmaların sonucunda 2024 yılının Nisan ayında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli adını verdiği yeni müfredatı yayımlamıştır. Bu kapsamda okul öncesinden ortaöğretime kadarki öğretim programlarında da güncellemeye gidilmiştir. Güncellenen programlar 2024- 2025 eğitim ve öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre, ilkökul 1. sınıf, ortaokul 5. sınıf ve ortaöğretim 9. sınıf ders kitapları yeni müfredata uygun olarak ilk kez basılmıştır. Bu çalışmada da yeni

müfredata göre hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabı incelenmiştir. Kitaptaki okuma metinlerinin metinler arasılık niteliğini belirlemeyi amaçlayan çalışma bu anlamda ilk olması yönüyle önemlidir.

Bu çalışmada, 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinin barındırdığı metinler arasılık unsurlarının tespiti hedeflenmiştir. Çalışmada, “Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinin metinler arasılık niteliği yönünden görünümü nasıldır?” sorusu çalışmanın temel amaç cümlesi olarak belirlenmiştir. Çalışmanın temel amacından hareketle çalışmanın alt amaçlarını oluşturan aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde tespit edilen metinler arası ilişkiler nelerdir?

2. Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde tespit edilen metinler arası ilişkilerin kitaptaki metin türlerine göre dağılımı nasıldır?

3. Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabında tespit edilen metinler arası ilişkilerin kitaptaki temalara dağılımı nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koymasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 37). Doküman incelemesinde ise, araştırılması hedeflenen olgu veya konuların yer aldığı yazılı belgeler titizlikle ve sistematik olarak analiz edilir (Büyüköztürk vd., 2019).

Bu çerçevede, MEB tarafından 2024- 2025 eğitim ve öğretim yılında Türkçe dersinde okutulacak ders kitabı olarak belirlenen 5. Sınıf Türkçe

Ders Kitabı'ndaki okuma metinleri ve serbest okuma metinleri çözümlenerek kitabın metinler arasılık niteliği açısından ne durumda olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Bir çalışmanın bilimselliği, geçerlik ve güvenirlik özelliklerini sağlıyor oluşuyla belirlenir. Çalışmaya söz konusu bu özellikleri kazandırmak için çalışmanın amacı, çalışmanın problem sorusu ve alt soruları ve çalışmanın yöntemi açıkça belirtilmiştir. Bunun yanında çalışmanın materyalini oluşturan kitaptaki metinler, belirlenen kategoriler göre üç alan uzmanınca da incelenmiştir. Elde edilen veriler değerlendirilerek ortak sonuca varılmıştır.

Çalışma Materyali

Çalışmanın materyalini, MEB tarafından yayımlanan ve 2024- 2025 eğitim ve öğretim yılında Ortaokul Türkçe dersi 5. sınıfta okutulan ders kitabı oluşturmaktadır. MEB tarafından Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne uygun hazırlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabı iki kitaptan oluşmaktadır. Kitaplarda toplamda 6 temaya yer verilmiştir. Her bir temada 3 okuma, 1 dinleme ya da izleme ve 1 serbest okuma metnine yer verilmiştir. Çalışma kapsamında, 6 temada yer alan toplam 18 okuma metni ile okuma keyfi bölümlerindeki toplam 6 serbest okuma metni metinler arasılık bağlamında incelenmiştir. Çalışma materyaline ilişkin bilgilere Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. *Çalışma Materyaline İlişkin Bilgiler*

Tema	Metnin adı	Yazarı
1. Tema- Oyun Dünyası	Topsuz Basketbol Oyunu	Mert ARIK
	Bir İp Bul, Oyuna Başla!	Merve ÇELİK
	Öğretmenin Sevinci	Güngör KÖKNEL

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi

	Oyuncakların Oyunağı Olmak (Okuma Keyfi)	Mustafa Ruhi ŞİRİN
2. Tema- Atatürk'ü Tanımak	Oğlu Hüseyin'den Emine Ana'ya Mektuplar	İnci KARAKAŞ KANBER
	Gazi Mustafa Kemal ve Sığırtmaç Mustafa	Hikmet ULUSOY
	Atatürk ve Çiftlik	Gülgün AKBABA
	Baharda Çiçek Açar, 23 Nisan'da Çocuk (Okuma Keyfi)	Mehtap TEMİZ
3. Tema- Duygularımı Tanıyorum	Duygularımız	Gülnur GEÇMİŞ
	Her Yüreğe Nakış Gerek	Mustafa AKGÜN
	Türkiye	Adil TURAN
	Dilek Kuşu (Okuma Keyfi)	Uğur KILIÇ
4. Tema- Geleneklerimiz	Nasreddin Hoca	Mustafa ÖZÇELİK
	Misafir Odası	Gökhan AKÇİÇEK
	Çömlekçilik	M. Ali DİYARBAKIRLIOĞU
	Kırık At (Okuma Keyfi)	Tevfik FİKRET
5. Tema- İletişim ve Sosyal İlişkiler	Ev	Şermin YAŞAR
	Tatlı Günler	Ahmet Yılmaz BOYUNAĞA
	Gülü İncitme Gönül	Bestami YAZGAN

	Herkes Önemli (Okuma Keyfi)	Alper Tunga KUMTEPE
6. Tema- Sağlıklı Yaşıyorum	Haydi Doğa Yürüyüşüne!	Zeynep Betül KABATAŞ
	Ne Olacak Bu Yemek Sorunu?	Tolunay SANDIKÇIOĞLU
	Obezite	Jandarma Çocuk
	Atlı Cirit (Okuma Keyfi)	TSE Öncü Çocuk Dergisi

Verilerin Toplanması

Çalışma kapsamında, Aktulum'un (2014) *Metinlerarası İlişkiler* ile yine Aktulum'un (2020) *Metinlerarasılık/ Göstergelerarasılık* çalışmalarından hareketle oluşturulan ortak birliktelik ilişkileri (alıntı, gönderge/ atıf, gizli alıntı/ aşırma, anıştırma) ve türev ilişkileri (yansılama/ parodi, alaycı/ gülünç dönüştürüm, öykünme/ pastiş) ile diğer ilişkiler (klişe/ basmakalıp söz, göstergeler arası ilişkiler) metinler arasılık sınıflandırmasına göre 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki toplam 24 okuma metni incelenerek veriler toplanmıştır.

Verilerin Analizi

5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metnlerinin metinler arasılık açısından incelendiği bu çalışmada toplanan verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler, çalışmanın alt amaçları ve metinler arasılık sınıflandırması doğrultusunda ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Bu süreçte metinlerden doğrudan alıntı yapılarak tespit edilen metinler arası ilişkiler, koyu yazı karakteriyle gösterilmiş ve söz konusu ilişki ismi yine koyu yazı karakteriyle belirtilmiştir. Tespit edilen metinler arasılık unsurları tablo üzerinde de gösterilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, çalışma kapsamında elde edilen veriler belirli sınıflandırmalarla metinlere ait olarak, tablolar halinde gösterilmiş, yorumlanmıştır.

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Okuma Metinlerinde Tespit Edilen Metinler Arası İlişkiler

1. Tema- Oyun Dünyası

Temada, “*Topsuz Basketbol Oyunu*”, “*Bir İp Bul, Oyuna Başla!*” ve “*Öğretmenin Sevinci*” olmak üzere üç okuma metni ile Okuma Keyfi bölümündeki “*Oyuncakların Oyuncağı Olmak*” serbest okuma metnine yer verilmiştir.

“*Topsuz Basketbol Oyunu*” adlı metinden alınan aşağıdaki bölümlerde metinler arası ilişkilerden **klîşe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“...Problemler **onu yıldırıamazdı. Pes etmek ona göre değildi.... Aklına parlak bir fikir geldi.**” (Akyurt vd., 2024, s. 26).

“...Çocuklar arasından bu sefer başka **fısıltılar yükseldi.**

— **İnanılmaaaaaaz!!**

Bu ilginç fikri duyan herkes **şoke olmuştu.**

... Çocuklar arasında neşeli bir **koşturmaca başladı.**” (Akyurt vd., 2024, s. 27).

“*Topsuz Basketbol Oyunu*” adlı metinden alınan aşağıdaki bölüm ile metinden alınan Resim 1 arasında **göstergeler arasılık** ilişkisi kurulmuştur.

“... Hayal etsenize; gezegenler arası yolculuk...” (Akyurt vd., 2024, s. 28).

Resim 1. (Akyurt vd., 2024, s. 27).

Metinde gezegenler arası yolculuk etmekten bahsedilirken resimde ise uzay aracı içerisindeki çocuklar resmedilmiştir.

“Bir İp Bul, Oyuna Başla!” adlı metinden alınan aşağıdaki bölümlerde çocuk oyunlarına **gönderme** yapılmıştır.

“... Üstelik bahsedeceğimiz oyunların tümü için gerekli tek bir malzeme var: ip.

Atlama ipi, halat, örgü ipi ve daha nicesi... Bu iplerle oynanan oyunlardan bir ya da birkaçını biliyorsunuzdur. Bu oyunları oynayıp eğlenceli zaman geçirmenin de hoşunuza gittiğini düşünüyoruz. Üstelik sadece oyunlar değil, bir iple yapabileceğiniz birçok aktivite var. İp baskı yapabilir, örgü öğretilir, sağlam bir ağaç dalına basit bir salıncak kurarak sallanabilirsiniz. Halat çekme oyununu pek çoğunuz biliyordur....” (Akyurt vd., 2024, s. 38).

“Öğretmenin Sevinci” adlı metinden alınan aşağıdaki bölümlerde **klişe/basmakalıp söz** kullanımı vardır.

““Öff! dedim belimi doğrulturken. “Nasıl da yorulmuşum.” Oturduğum döşemenin üzerinden kalkıp, kendimi yumuşak bir koltuğa attım. Gözlerimi odanın içinde dolandırırken, çevreme serpiştirdiğim rengârenk uçurtmalara sevinçle baktım. Tüm renklerin gelip göz bebeklerime yerleştiğini duyumsadım” (Akyurt vd., 2024, s. 52).

Bir şiir olan “Oyuncakların Oyuncağı Olmak” serbest okuma metninden alınan aşağıdaki ifadelerde eskiden tahtadan, topraktan yapılan oyuncaqlara ve şimdilerde sanal ortamlara taşınan oyunlara **gönderme**

vardır. Şiirin başlığında ve içerisindeki dizelerde geçen “oyuncağı olmak” ifadesi ise bir **klîşe/ basmakalıp** sözdür.

“Girer girmez müzeden içeri

ödüñç alır babam

tahta attan çocukluğunu geri.

...

Çamur oyuncakları

demir oyuncaklar kırdı.

Söyle baba,

kim kurtaracak çocukları

sanal oyuncakların

oyuncağı olmaktan kim?” (Akyurt vd., 2024, s. 72).

2. Tema- Atatürk’ü Tanımak

Temada, “Oğlu Hüseyin’den Emine Ana’ya Mektuplar”, “Gazi Mustafa Kemal ve Sığırtmaç Mustafa” ve “Atatürk ve Çiftlik” olmak üzere üç okuma metni ile Okuma Keyfi bölümündeki “Baharda Çiçek Açar, 23 Nisan’da Çocuk” serbest okuma metnine yer verilmiştir.

“Oğlu Hüseyin’den Emine Ana’ya Mektuplar” adlı metin Millî Mücadele Dönemi’ne katılan bir askerin annesine yazmış olduğu 1920 tarihli bir mektuptur. Dolayısıyla metnin tamamı bir **alıntı** oluşturmaktadır.

“Mart 1920

Kıymetli Anacığım,

Evvela selam eder, senin ve Salih ağabeyimin ellerinden, kız kardeşimin gözlerinden hasretle öperim. Sizlerden ayrılalı bir aydan fazla oldu ama Basmane İstasyonu’ndaki anınız hep gözümün önünde....

... Benim için hiç kaygılanmayasın anacığım. İcini ferah tut, oğlun yakında Türk askerleriyle beraber bayrağı Sarıkışla'ya dikecek. Hepinize selam eder, senin ve ağabeyimin ellerinden, Nevreste'nin gözlerinden öperim.

Sağlıcakla kalın.

Oğlun Hüseyin."

(Akyurt vd., 2024, s. 90- 92).

"Oğlu Hüseyin'den Emine Ana'ya Mektuplar" adlı metinden alınan aşağıdaki bölümde, Balkan Savaşları'nın yaşandığı döneme yönelik bir **anıştırma** vardır.

"...Doğduğun, büyüdüğün topraklardan düşmanın zulmü sürmedi mi seni? Ananı, babanı, telli duvaklı gelin gittiğin kocanın mezarını bırakıp da gelmedin mi Manastır'dan?..." (Akyurt vd., 2024, s. 91).

"Gazi Mustafa Kemal ve Sığırtmaç Mustafa" adlı metinde "Gazi", "Gazi Mustafa Kemal" (Akyurt vd., 2024, s. 100- 103) ifadeleriyle Mustafa Kemal Atatürk'e, **gönderme** vardır.

"Atatürk ve Çiftlik" adlı metinde Mustafa Kemal Atatürk'ten **alıntı** yapılmıştır.

"... Atatürk, yeşile olan tutkusunu ve özlemini, "Yeşili görmeyen gözler renk zevkinden yoksundur. Bu çiftliği öyle ağaçlandırınız ki göremeyen bir insan dahi yeşillikler arasında olduğunu fark etsin" sözcükleriyle dile getirmiş...." (Akyurt vd., 2024, s. 120).

"Atatürk ve Çiftlik" adlı metin ile kitaptaki resim arasında **gölgeler arasılık** ilişkisi kurulmuştur.

Resim 2. (Akyurt vd., 2024, s. 120).

Kitapta yer alan “Baharda Çiçek Açar, 23 Nisan’da Çocuk” serbest okuma metninin başlığı ile Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açıldığı 23 Nisan 1920 tarihini ulusal bayram ilan ederek tüm Dünya çocuklarına armağan edişine **gönderme** yapılmıştır. Buna göre baharda çiçeklerin açması ile 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı kutlamaları arasında ilişki kurulmuştur. Metinde ayrıca **klişe/basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“... O an **şaşkınlığımı gizleyemem**. Bir insan, kendisiyle **tanış olamayan** milyonlarca çocuğun **kalbine nasıl girebilir?**...”

... Öyle büyük bir çiçek demeti ki bu **avucuma sığmaz; dolup taşar**....

... **Düşlerimle birlikte, mavi gökyüzüne bakıp selam veriyorum....**” (Akyurt vd., 2024, s. 128).

3. Tema- Duygularımı Tanıyorum

Temada, “Duygularımız”, “Her Yüreğe Nakış Gerek” ve “Türkiye” olmak üzere üç okuma metni ile Okuma Keyfi bölümündeki “Dilek Kuşu” serbest okuma metnine yer verilmiştir.

Temanın ilk metni olan “*Duygularımız*” metninde **klişe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“Belirli bir durumla karşılaştığımızda **aklınızda canlanan düşüncelerin** sonucu olarak verdiğimiz psikolojik tepkiler duygularımızdır. Sevdığımız bir arkadaşımızı görünce **yüzümüzün gülmesi**, bizi heyecanlandıran bir olay karşısında **kalbimizin hızlı atması**, sinirlendiğimizde **kaşlarımızın çatılması** gibi...” (Akyurt vd., 2024, s. 138).

“Her Yüreğe Nakış Gerek” metninden alınan aşağıdaki bölümlerde **klişe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“... İhlamur çiçeğinin güzel kokusuna **doyum olmuyordu**....

... Dedesinin **yüzünde o hiç eksilmeyen gülümsemesi** vardı. Ayşenur da, dedesine gülümsedi. **Cıvıl cıvıl sesiyle** dedesine cevap verdi:

— Nakış işliyorum dedeciğim.

... **Yüzünde bir iş yapmanın verdiği sevinç ve mutluluk okunuyordu**....

... Bunun nasıl bir toplum olabileceğini **tasavvur et** kızım....” (Akyurt vd., 2024, s. 151- 152).

“Türkiye” metninden alınan aşağıdaki dizelerde şair kişileştirmeye başvurmuş ve memleket konulu türkülere, destanlara **göndermede** bulunmuştur.

“... Gözlerin ne güzel deniz mavisi,

Ormanlar urban olmuş yeşil yeşil;

Uzanır kolların nehirler boyu,

Sıcak kucağında saadetim,

Nice türküler yakıldı senin için;

Destanlar düzüldü bayrak bayrak.

Davullar vuruldu, dize geldi zeybeklerin;

Kapıda nöbet beklendi yıllar yılı.” (Akyurt vd., 2024, s. 160).

Serbest okuma metni olan “*Dilek Kuşu*” metni Kılıç’ın (2020) *Hayat Bir Masal* adlı kitabından alınmıştır. Metin barındırdığı masal formelleri ve motifleriyle tam anlamıyla masal türüne bir **öykünme** özelliği taşımaktadır. Metinden alınan aşağıdaki bölümlerde **klişe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“Bir varmış, bir yokmuş. Mutluluğun tarifi pek çokmuş ama tadını alabilen pek azmış. Fakirlik mutluluğun sadakası, zenginlik mutluluğun imtihanıymış. Ermek istersen mutluluğun sırrına, kulak ver hikmeti bol bu masala....

... Derken fırtınanın dinmesi ile birlikte ağaç kovuğunun tepesinde daha önce hiç görmedikleri bir kuş ötmeye başlamış....

(...)

Gökten üç elma düşmüş biri anlatanın biri dinleyenin biri de mutluluğun kıymetini bilenlerin başına” (Akyurt vd., 2024, s. 181- 182).

4. Tema- Geleneklerimiz

Temada, “*Nasreddin Hoca*”, “*Misafir Odası*” ve “*Çömlekçilik*” olmak üzere üç okuma metni ile Okuma Keyfi bölümündeki “*Kırık At*” serbest okuma metnine yer verilmiştir.

Temanın ilk metni olan “*Nasreddin Hoca*” metni Nasreddin Hoca’nın biyografisinden ve fıkralarından alıntılarının yapıldığı, **göndermelerin** olduğu bir metindir. Metin bir bakıma Nasreddin Hoca’nın hayatının kendi ağzından anlatıldığı otobiyografik bir şekilde oluşturmuştur. Yazarın metni **parodi** metinler arası ilişkisiyle oluşturduğu düşünülmüştür.

“Merhaba arkadaşlar, ben Nasreddin Hoca. Siz bana Nasreddin Dede de diyebilirsiniz. Çünkü ben sizleri torunum olarak görüyorum. Beni çok sevdiğinizi biliyorum. Ben de sizleri seviyorum. Hayatta olmasam da güzel dersler veren fıkralarımla sizlerle beraberim. Şayet siz o fıkraları okur, hayata gülümseyerek bakar, çalışkan, başarılı, ahlaklı çocuklar olursanız ben de çok mutlu olacağım.

Ben gülerek doğmuşum!...” (Akyurt vd., 2024, s. 12).

Kitapta yer alan aşağıdaki resim ile Nasreddin Hoca'nın eşeğe ters binmesini konu edinen fıkrası arasında metinler arasılık bağlamında bir **anıştırma** yapılmıştır. Ayrıca resim ile fıkra arasında **göstergeler arasılık** ilişkisi kurulmuştur.

Resim 3. (Akyurt vd., 2024, s. 12).

Temada yer alan “Misafir Odası” metni şiir türünde yazılmıştır. Şiirde eski evlerdeki misafir odalarına **gönderme** yapılırken oda kişileştirilmiştir. Metinden alınan aşağıdaki dizelerde **klîşe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“Bendim evin gözbebeği

Canım sıkılmazdı hiç

Çaylar kahveler içilirdi

Eksilmezdi yüzlerde sevinç....

... Aile bireylerinin mahzun bakışları....

... Hoş geldiniz derdi, misafir kolonyası.” (Akyurt vd., 2024, s. 30).

“Çömlekçilik” metninde alt başlık olarak yer “*Kil ve Topraktan Doğan Güzellik*” ifadesiyle (Akyurt vd., 2024, s. 44) çömleklerin yapı malzemesine **gönderme** yapılmaktadır. Aynı şekilde “Çömlekçilikte 7000 Yıl” ifadesi (Akyurt vd., 2024, s. 46) alt başlık olarak verilmiş ve metinde de çömlekçiliğin geçmişine yönelik bilgiler verilmiştir.

“... Arkeolojik çalışmalar çömlekçiliğin geçmişinin Anadolu’da M.Ö. 7000 yıllarına kadar uzandığını göstermektedir. Hititler’den beri çarkla çanak-çömlek yapıldığı biliniyor....” (Akyurt vd., 2024, s. 46).

Temada yer alan serbest okuma metni olan “*Kırık At*” metni şiir türündedir. Şiirden alınan aşağıdaki dizelerde **klişe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“...

Biniyorum itiyorum,

Tıkır mıkır gidiyorum.

...

Evde laf lafa uzandı:

...

Bu küçük bir birçok zahmet,

Birçok çabaya mâl oldu;

Adamcağız tam bir saat

Ateş başında yoruldu...

Demek, biraz iyi işler

Birçok alın teri ister!" (Akyurt vd., 2024, s. 57- 58).

5. Tema- İletişim ve Sosyal İlişkiler

Temada, “Ev”, “Tatlı Günler” ve “Gülü İncitme Gönül” olmak üzere üç okuma metni ile Okuma Keyfi bölümündeki “Herkes Önemli” serbest okuma metnine yer verilmiştir.

Temada yer alan ilk metin olan “Ev” metninden alınan aşağıdaki bölümlerde **klişe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“... Bana göre o kurabiyeler mutluluğun sembolüydü. Gelecekteki mutlu evimin en önemli detaydı....

... Acilen eşyanın hâkimiyetinden kurtulup insana dokunmak lazım. Evimi seviyorum. Emlak ilanlarında gördüğüm “ultra lüks, işçiliği sağlam, modern ev” olduğu için değil, o eve sahip olduğum, bana ait olduğu için değil; “benim yuvam” olduğu için seviyorum....” (Akyurt vd., 2024, s. 68- 69).

“Tatlı Günler” metninden alınan aşağıdaki cümlelerde **klişe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

“... Kışlarımız hep karlı geçer, kısa süren yazımıza da doyum olmaz. Bizler yazı sabırsızlıkla bekleriz çünkü hepimiz yaza, o tatlı sığağa, hasretiz. Hele biz çocuklar! (...)

Kırlara ve oyunlara doyamaz, akşamları sofrada yorgunluktan uyuyakalır, genellikle kucakta yatağa taşındığımızın farkına bile varmayız....

... Herkesin yardımına koşan, çok ama çok iyi bir insandır....

... Onun gelmesini sabırsızlıkla beklerim....

... Anam da çok iyi kalpli, şefkatli, güler yüzlü ve tatlı sözlüdür.

... Anamın elinden her iş gelir....

... Bahçemizin ortasında şirin kuyumuz, neşeli çıkrık sesleriyle **çevresine hayat saçar**.

... Ördüğü kazaktan **başını kaldırmaz**. Babam kitabı uzandığı sedirde dinler. Kitabımız güzel bir şekilde bitince **rahat bir nefes alırlar**....

... Neşe içinde karnımızı **doyururken yoksulları da aç bırakmaması için yüce Allah'a dua ederiz hep birlikte**." (Akyurt vd., 2024, s. 80- 81).

Temada yer alan "Gülü İncitme Gönül" metni şiir türündedir. Şiirden alınan aşağıdaki dizelerde konuşma yetisinin varlıklar arasında sadece insana özgü olduğuna yönelik bir **gönderme** vardır. Aynı şekilde "Sevene diken olma," ifadesiyle halk hikayelerindeki mezarda gül bitme motifine yönelik **anıştırma** yapılmıştır. Şiirde geçen "Ya hayır de ya sus." ifadesi Hz. Muhammed'den (s. a. v.) **alıntıdır**.

"...

Konuşmak bize mahsus,

Olsa da bir güzel süs,

'Ya hayır de, yahut sus.'

Dili incitme gönül.

Sevmekten geri kalma,

Yapan ol, yıkan olma,

Sevene diken olma,

Gülü incitme gönül...." (Akyurt vd., 2024, s. 86).

Serbest okuma metni olan "Herkes Önemli" metninden alınan aşağıdaki cümlelerde **klişe/ basmakalıp söz** kullanımı vardır.

"Çok uzun yıllar önceydi....

... "Kimse bizim değerimizi bilmiyor." diyorlardı....

... Polis, doktora: "Üzgünüm dostum, **kendi başının çaresine bakmalısın** çünkü ben de çalışmıyorum." dedi....

... Zamanla kasabada *hayat çekilmez oldu....*

... Sonra kasabalılar hep beraber o yüksek tepeye şu sözü yazdılar: "**Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için.**" (Akyurt vd., 2024, s. 103).

6. Tema- Sağlıklı Yaşıyorum

"Haydi Doğa Yürüyüşüne!" adlı metinden alınan aşağıdaki cümleler ile kitaptaki resimler arasında **göstergeler arasılık** ilişkisi vardır.

"... Doğa yürüyüşü yapmak için kentten biraz uzaklaşmak gerekir. Vadi, orman, dağ yamaçları gibi yerlerde ya da önceden belirlenmiş rotalarda yürünebilir...." (Akyurt vd., 2024, s. 115).

Resim 4. (Akyurt vd., 2024, s. 115).

"Ne Olacak Bu Yemek Sorunu?" metninden alınan aşağıdaki ifadelerde vücudun sağlığı ile arabanın arızasız çalışması arasında **gönderme** ilişkisi kurulmuştur.

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi

“... Vücudumuz hayatımızı devam ettirmemiz için gerekli olan enerjiyi sağlayamaz ve benzini biten bir arabanın yolda kalması gibi çalışmasını durdurur....” (Akyurt vd., 2024, s. 129).

“Obezite” metninden alınan aşağıdaki ifadelerde obezite sorununun dünyadaki ve ülkemizdeki durumuna yönelik sayısal veriler alıntılanmış ve **göndermeler** yapılmıştır.

“... Çoğu toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de obezite oranı giderek artış göstermekte olup Türkiye’de obezite sıklığı % 30,3 olarak bildirilmiştir. Yani kabaca her 3 kişiden biri bu sorunla karşı karşıyadır...” (Akyurt vd., 2024, s. 140).

Serbest okuma metni olan “Atlı Cirit” metninde geçen “ata sporumuz” (Akyurt vd., 2024, s. 150) ifadesiyle güreş, ok atma, mızrak atma, gülle atma, menzil ciridi, at yarışı gibi sporlara **gönderme** yapılmıştır. Metinde ayrıca, ciritçiliğin diğer sanat dallarıyla olan ilişkisine **gönderme** vardır.

“... Arkadaşlar, ülkemizde çekilen tarihi filmler ve dizilerdeki atlı süvarilerin hemen hepsi aslında ciritçilerdir....” (Akyurt vd., 2024, s. 151).

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe ders kitabında tespit edilen metinler arası ilişkiler yukarıda metinlerden alıntılarla gösterilmiştir. Kitaptaki metinlerde belirlenen metinler arasılık unsurlarından hareketle Tablo 3 oluşturulmuştur.

Tablo 3. *Tespit Edilen Metinler Arası İlişkiler*

Metinler Arası İlişki Türü	Sıklık (f)
Ortak Birlikte İlişkileri	
Alıntı	15
Gönderge/ Atıf	92

Gizli Alıntı/ Aşıırma	-
Anıştırma	3
Türev İlişkileri	
Yansılama/ Parodi	1
Alaycı/ Gülinç Dönüştürüm	-
Öykünme/ Pastış	1
Diğer İlişkiler	
Klişe/ Basmakalıp Söz	230
Göstergeler Arası İlişkiler	51
Toplam	393

Tablo 3 incelendiğinde; ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde toplam 393 metinler arasılık unsuru tespit edilmiştir. Metinler arası ilişkilerden en fazla klişe/ basmakalıp söz (f: 230) tespit edilmiştir. Onu da gönderge/ atıf (f: 92) ve metin ile resim arasında ilişki kuran göstergeler arasılık (f: 51) takip etmektedir. Klişe/ basmakalıp söz kullanımı öğrencilerin söz varlığını geliştirmede büyük önem taşımaktadır. Ders kitabına alınan metinlerde deyim ve atasözü gibi kalıplaşmış ifadeler yer verilmesi öğrencileri toplumun kültürel birikimlerine ulaştırmış olacaktır. Çünkü “Bir ulusun, halkın ya da belirli bir yörenin değer yargılarını kalıplaşmış anlatım biçimine döken atasözlerinde söz konusu toplumun dünyaya bakış açısının ipuçları yatmaktadır” (Örnek, 2016, s. 52). Metinler arasılık unsurlarından gizli alıntı ve alaycı dönüştürüme hiçbir metinde yer verilmediği görülmüştür.

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Okuma Metinlerinde Tespit Edilen Metinler Arası İlişkilerin Kitaptaki Metin Türlerine Göre Dağılımı

Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinin metinler arasılık niteliklerinin tespit edilmesinin hedeflendiği bu çalışmada,

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi

kitaptaki 6 temada yer alan toplam 18 okuma metni ile okuma keyfi bölümlerindeki toplam 6 serbest okuma metni, metinler arasılık bağlamında incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen toplam 24 okuma metninin; 12'si hikâye edici, 7'si bilgilendirici ve 5'i de şiirdir.

Çalışmanın birinci alt problem sorusundan hareketle elde edilen veriler incelenerek ikinci alt problem sorusu kapsamında kitaptaki metinlerde belirlenen metinler arasılık unsurlarının metin türlerine göre dağılımını gösteren Tablo 4 oluşturulmuştur.

Tablo 4. *Metinler Arası İlişkilerin Metin Türlerine Dağılımı*

Metinler Arası İlişki Türü	Hikâye Edici Metin (f)	Bilgilendirici Metin (f)	Şiir (f)
Ortak Birliktelik İlişkileri			
Alıntı	4	10	1
Gönderge/ Atıf	55	30	7
Gizli Alıntı/ Aşıma	-	-	-
Anıştırma	2	-	1
Türev İlişkileri			
Yansılama/ Parodi	1	-	-
Alaycı/ Gülünç Dönüştürüm	-	-	-
Öykünme/ Pastiş	1	-	-
Diğer İlişkiler			
Klişe/ Basmakalıp Söz	189	36	5
Göstergeler Arası İlişkiler	28	18	5
Toplam	280	94	19

Tablo 4 incelendiğinde; ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde tespit edilen metinler arasılık unsurlarının en fazla hikâye edici metinlerde (f: 280) yer aldığı tespit edilmiştir. Onu da sırasıyla

bilgilendirici metinler (f: 94) ve şiir (f: 19) takip etmektedir. Metinler arası ilişkilerden klişe/ basmakalıp söz kullanımı daha çok hikâye edici metinlerde olmuştur. Bununla beraber, metinler arası ilişkilerin tüm metin türlerine eşit dağılım sergilemediği görülmüştür.

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Tespit Edilen Metinler Arası İlişkilerin Kitaptaki Temalara Dağılımı

Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinin metinler arası ilişkiler açısından incelendiği çalışmanın birinci alt problem sorusundan hareketle elde edilen veriler incelenerek ikinci alt problem sorusu doğrultusunda tespit edilen metinler arası ilişkilerin temalara göre dağılımını gösteren Tablo 5 oluşturulmuştur.

Tablo 5. *Metinler Arası İlişkilerin Temalara Dağılımı*

Metinler Arası İlişki Türü	1. Tema (f)	2. Tema (f)	3. Tema (f)	4. Tema (f)	5. Tema (f)	6. Tema (f)
Ortak Birliktelik İlişkileri						
Alıntı	5	4	-	3	1	2
Gönderge/ Atıf	18	57	4	7	1	5
Gizli Alıntı/ Aşıma	-	-	-	-	-	-
Anıştırma	-	1	-	1	1	-
Türev İlişkileri						
Yansılama/ Parodi	-	-	-	1	-	-
Alaycı/ Gülünç	-	-	-	-	-	-
Dönüştürüm	-	-	-	-	-	-
Öykünme/ Pastiş	-	-	1	-	-	-
Diğer İlişkiler						

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi

Klişe/ Basmakalıp Söz	53	61	24	16	32	44
Göstergeler Arası İlişkiler	11	6	9	6	5	8
Toplam	87	129	38	34	40	59

Tablo 5 incelendiğinde; ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde tespit edilen metinler arasılık unsurlarının en fazla ikinci temada (f: 129) yer aldığı ve onu da kitabın birinci temasının (f: 87) izlediği görülmüştür. İlk iki tema haricindeki diğer temalarda ise yakın dağılımların olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç ve Tartışma

Ana dili eğitimi kapsamında hazırlanan Türkçe öğretim programının uygulanması sürecinde, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerden yararlanılmaktadır. Ders kitabındaki metinlerden ve metin altı etkinliklerinden hareketle temel dil becerilerinin kazandırılması sağlanmaktadır. Bu çalışmada, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin, metinler arası okuma bağlamındaki durumunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabından belirlenen toplam 24 okuma metninde 393 metinler arası ilişki tespit edildiği sonucuna varılmıştır. Metinlerde en fazla başvuru alan metinler arası ilişki incelendiğinde ise en yüksek oranın klişe/ basmakalıp söz olduğu belirlenmiştir. Ayrıca klişeden sonra en fazla kullanılan metinler arasılık unsurlarının; gönderme, göstergeler arasılık ve alıntı şeklinde sıralandığı görülmüştür. Gizli alıntı ve alaycı dönüştürümün hiçbir metinde yer almadığı tespit edilmiştir. Demirci'nin (2019) çalışması da bu çalışmanın sonuçlarına benzer sonuçlar göstermiştir. Her iki çalışmada da klişe/ basmakalıp sözler en çok tespit edilen metinler arası unsur olurken

aynı şekilde gizli alıntı ve alaycı dönüştürüm hiç görülmeyen metinler arasılık ilişkileri olmuştur.

İncelenen metinlerde, öğrencilerin çağrışımlar yaparak farklı metinlerle ilişki kurmasını sağlayacak anıştırma unsurunun yeterli düzeyde yer almadığı belirlenmiştir. Bu sonuç; ders kitaplarındaki metinlerde daha çok açık metinler arası ilişki olduğu, ders kitabına alınan metinlerin hepsinde aynı düzeyde metinler arası ilişkilerin olmadığı sonuçlarına ulaşan Karatay (2010), Kitiş (2017) ve Aydın ve Çinpolat'ın (2018) çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

İncelenen ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde tespit edilen metinler arası ilişkiler metin türlerine dağılımları yönünden ele alındığında, metinler arasılık yöntemlerine en fazla hikâye edici metinlerde başvurulduğunun tespit edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu unsurların diğer metin türlerine dağılımının bilgilendirici ve şiir şeklinde devam ettiği görülmüştür. Bu bulgular değerlendirildiğinde metinler arası ilişkilerin metin türlerine dağılımında farklılıklar gösterdiği sonucuna varılmıştır. Kolcu'nun (2017) çalışmasında da bu sonuca benzer şekilde, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde metinler arası unsurların belirli bir düzende bulunmadığı ve metin türlerine göre belirli bir dağılım göstermediği belirlenmiştir.

Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde tespit edilen metinler arası ilişkiler, temalara dağılımı yönünden ele alındığında; metinler arasılık unsurlarına en fazla kitabın "*Atatürk'ü Tanımak*" adlı ikinci temasındaki metinlerde başvurulduğu belirlenmiştir. Söz konusu temada en fazla klişe/ basmakalıp söz kullanımı olduğu görülmüştür. Metinler arası ilişkilerin ilk iki tema dışında benzer dağılımlar gösterdiği görülmüştür.

Öneriler

Çalışmanın sonuçlarından hareketle şu öneriler sunulabilir:

1. Çalışma kapsamına tespit edilen metinler arası ilişkilerin, metin türlerine göre belirli bir dağılım göstermediği görülmüştür.

Ayrıca kitaptaki metinlerin, metinler arasılık bakımından zenginlik göstermediği belirlenmiştir. Bu noktada, temel dil öğretim materyali olarak kullanılan Türkçe ders kitaplarının metinler arası okumayı sağlayan, böylece öğrencilere yeni ufuklar açan metinlerden oluşması noktasında öncelikli olarak ders kitabı hazırlayıcılarına sorumluluklar düşmektedir.

2. Ders işleniş sürecinde de öğrencilerin metinler arasılık konusunda farkındalık oluşturmaları, çağrışımlar oluşturmaları ve ders kitaplarındaki metinlerden hareketle metinler arasında bağlantılar oluşturan unsurları sezdirmesi öğrencilerin metinlerden anlam kurmaları noktasında önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbayır, S. (2006). *Cümle ve metin bilgisi*. (4. Baskı). Pegem A Yayıncılık.
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası ilişkiler*. (1. Baskı). Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2020). *Metinlerarasılık/ göstergelerarasılık*. (2. Baskı). Kanguru Yayınları
- Akyol, H. (2003). Metinlerden anlam kurma. *TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları/ Journal Of Turkology Research)*. 13, 49-58. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16954/176997>
- Akyol, H. (2020). Metinlerarası öğretim ve anlam kurma., H. Akyol ve A. Şahin (Editörler). *Türkçe öğretimi: Öğretmen adayları ve öğretmenler için içinde* (ss. 183- 210). Pegem Akademi Yayınları.
- Akyurt, G., Angın, L., Arslan, Ü., Cin, A., Dalioğlu, S., Dönmez, A., Ersal, P., Han, C., Hülür Taşın, N., İlhan, E., Kavas, M., Sayılır, S., Sayılır, T., Şener, F. (2024). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5. sınıf Türkçe ders kitabı*. MEB Yayınları.

- Aydın, İ., & Çinpolat, E. (2018). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki anlatı metinlerinde metinlerarası ilişkiler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 161-177. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/606671>
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin grameri*. (11. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulut, F. (2018). "Metinlerarasılık" kavramının kuramsal çerçevesi. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 2(1), 1-19.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Coşkun, E. (2014). Türkçe öğretiminde metin bilgisi., A. Kırkkılıç ve H. Akyol (Ed.). *İlköğretimde Türkçe öğretimi içinde* (ss. 231- 282). Pegem Akademi Yayınları.
- Coşkun Ögeyik, M. (2008). *Metinlerarasılık ve yazın eğitimi*. Anı Yayıncılık.
- Çağatay, V. (2023). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ının Türkçe eğitiminde metinler arası ilişkiler açısından incelenmesi*. (Yayın No. 810182) [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Demirci, M. (2019). *5. sınıf Türkçe ders kitabında metinlerarası unsurlar ve metinlerarasılığın okuduğunu anlamaya etkisi üzerine bir inceleme*. (Yayın No. 557922) [Yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ekiz, T. (2002). *Almanca yazan Türklerde metinlerarasılık*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Göçer, A. (2022). *Yazma uğraşı- yazma eğitimi*. (5. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Gökalp Alpaslan, G. G. (2006). Metinlerarası ilişkiler bağlamında cumhuriyet dönemi Türk şiirine genel bir bakış., Y. Koç, S. Sağlam ve C. Celekçi (Yayına Hazırlayanlar). *Hacettepe Üniversitesi I. Türkiyat araştırmaları sempozyumu bildirileri içinde* (ss. 127- 152). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Gökalp Alpaslan, G. G. (2007). *Metinlerarası ilişkiler ve Gılgamış Destanının çağdaş yorumları*. Multilingual Yayınları.
- Günay, V. D. (2003). *Metin bilgisi*. Multilingual Yayınları.

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi

- Güneş, F. (2021). *Türkçe öğretimi: Yaklaşımlar ve modeller*. (9. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Karaağaç, G. (2019). *Türkçenin dil bilgisi*. (3. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Karatay, H. (2010). Türkçe dersi öğretim araçlarında yapılandırmacılık: Metinlerarasılık, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 155-178.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19556/208645>
- Keçik, İ., Subaşı L. (2001). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım*. C. İleri (Ed.). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kılıç, U. (2020). *Hayat bir masal*. Martı Yayıncılık.
- Kitiş, E. (2017). Türkçe ders kitaplarında metinlerarası okumaya yönelik bir inceleme. *İdil sanat ve Dil Dergisi*, 6(39), 2999–3009.
<https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1512208756.pdf>
- Koçyiğit, D. (2014). Kavramların çağırdıkları/ çağrıştırdıkları: Metinlerarasılık bağlamında İstiklâl Marşı. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 3, 213-230. <https://dergi.fsm.edu.tr/index.php/ia/article/view/617>
- Kolcu, S. (2017). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarının metinlerarasılık niteliği üzerine bir değerlendirme*. (Yayın No. 463112) [Yüksek lisans tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6–8. sınıflar) öğretim programı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB. (2009). *İlköğretim Türkçe dersi (1–5. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. MEB Yayınları.
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663>
- MEB. (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*.
<https://mufredat.meb.gov.tr/>
- Örnek, S. V. (2016). *Türk halk bilimi*. (3. Baskı). BilgeSu Yayıncılık.
- Özdemir, E. (2004). *Eleştirel okuma*. (4. Baskı). Bilgi Yayınları.

- Rızvanoğlu, E. (2019). Metinle arasılık, Hegel ve Matrix. *SineFilozofi Dergisi*. Özel Sayı, 127- 138. <https://doi.org/10.31122/sinefilozofi.513624>
- Şeref, İ. (2013). *Nazan Bekiroğlu'nun kurmaca eserlerinde metinlerarası ilişkiler*. (Yayın No. 345298) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- TDK. (2025). <https://sozluk.gov.tr/>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (12.Baskı). Seçkin Yayınevi.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışmanın amacı, MEB tarafından 2024- 2025 eğitim ve öğretim yılında ortaokul 5. sınıf Türkçe dersinde okutulmasına karar verilen ders kitabındaki okuma metinleri ile okuma keyfi bölümlerindeki serbest okuma metinlerinin metinler arasılık niteliklerinin değerlendirilmesidir. Çalışmanın amacı kapsamında “Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinin metinler arasılık niteliği yönünden görünümü nasıldır?” sorusu temel amaç cümlesi olarak belirlenmiştir.

Yöntem

Çalışmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre hazırlanan Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda (2024- 2025) yer alan okuma metinleri ve serbest okuma metinleri çözümlenerek kitabın metinler arasılık niteliği belirlenmeye çalışılmıştır. Süreçte, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi yöntemi kullanılmış ve toplanan verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Çalışmanın materyali 2024- 2025 eğitim ve öğretim yılında MEB tarafından 5. sınıf Türkçe ders kitabı olarak okutulan kitap ile sınırlandırılmıştır. Buna göre; kitaptaki 6 temada yer alan 18 okuma metni ile okuma keyfi bölümlerindeki 6 serbest okuma metni ile beraber toplamda 24 metin, metinler arasılık bağlamında incelenmiştir. Çalışmada, Aktulum'un (2014) *Metinlerarası İlişkiler* ile yine Aktulum'un (2020) *Metinlerarasılık/ Göstergelerarasılık* eserleri kaynak alınarak ortak birliktelik ilişkileri (alıntı, gönderge/ atıf, gizli alıntı/ aşırma, anıştırma) ve türev ilişkileri (yansılama/ parodi), alaycı/ gülünç dönüştürüm,

Ortaokul 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki (2024- 2025) Okuma Metinlerinin Metinler Arasılık Açısından İncelenmesi

öykünme/ pastiş) ile diğer ilişkiler (klişe/ basmakalıp sözler, göstergeler arası ilişkiler) sınıflandırması yapılarak çalışma yürütülmüştür.

Bulgular

Çalışmada elde edilen bulgular şöyledir:

Tespit Edilen Metinler Arası İlişkiler

Çalışma kapsamında incelenen ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde, toplam 393 metinler arasılık unsuru tespit edilmiştir. Metinler arası ilişkilerin dağılımı; klişe/ basmakalıp söz (f: 230), gönderge/ atıf (f: 92), göstergeler arasılık (f: 51), alıntı (f: 15), anıştırma (f: 3), yansılama/ parodi (f: 1) ve öykünme/ pastiş (f:1) şeklindedir. Metinler arasılık unsurlarından gizli alıntı/ aşırma ve alaycı/ gülünç dönüştürüme hiçbir metinde yer verilmediği görülmüştür. Klişe/ basmakalıp söz kullanımı öğrencilerin söz varlığını geliştirmede büyük önem taşımaktadır.

Tespit Edilen Metinler Arası İlişkilerin Kitaptaki Metin Türlerine Göre Dağılımı

Çalışma kapsamında incelenen ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde, tespit edilen metinler arasılık unsurlarının metin türlerine göre dağılımı; hikâye edici metinlerde (f: 280), bilgilendirici metinlerde (f: 94) ve şiirlerde (f: 19) şeklindedir. Metinler arasılık unsurlarından klişe/ basmakalıp söz kullanımı daha çok hikâye edici metinlerde olmuştur. Bununla beraber, metinler arası ilişkilerin tüm metin türlerine eşit şekilde dağılım sergilemediği görülmüştür.

Tespit Edilen Metinler Arası İlişkilerin Kitaptaki Temalara Dağılımı

Çalışma kapsamında incelenen ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinde, tespit edilen metinler arasılık unsurlarının temalara göre dağılımı; ikinci temada (f: 129), birinci temada (f: 87), altıncı temada (f: 59), beşinci temada

(f: 40), üçüncü temada (f: 38) ve dördüncü temada (f: 34) şeklindedir. Buna göre, ilk iki tema haricindeki diğer temalarda yakın dağılımın olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında yenilenen Türkçe öğretim programı doğrultusunda MEB tarafından yayımlanan ve 2024-2025 eğitim ve öğretim yılında ortaokul Türkçe dersi 5. sınıfta okutulan ders kitabındaki metinlerin, metinler arası okuma bağlamındaki durumunu ortaya çıkaran bu çalışmada ulaşılan sonuçlar şöyledir: Çalışma kapsamında incelenen toplam 24 okuma metninde 393 metinler arası ilişki tespit edilmiştir. Metinlerde en fazla başvuru yapılan metinler arası ilişkinin klişe/ basmakalıp söz olduğu belirlenmiştir. Ayrıca klişeden sonra en çok görülen metinler arasılık unsurlarının gönderme, göstergeler arasılık ve alıntı şeklinde sıralandığı görülmüştür. Gizli alıntı ve alaycı dönüştürümün hiçbir metinde yer almadığı tespit edilmiştir. Çalışma bu yönüyle Demirci'nin (2019) çalışması ile benzerlik göstermektedir. İncelenen metinlerde, öğrencilerin çağrışımlar yaparak farklı metinlerle ilişki kurmasını sağlayacak anırtırma unsurunun yeterli düzeyde yer almadığı belirlenmiştir. Bu sonuç, Karatay'ın (2010), Kitiş'in (2017) ve Aydın ve Çınpolat'ın (2018) çalışmalarının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Çalışmada tespit edilen metinler arası ilişkiler, metin türlerine dağılımı yönünden ele alındığında; metinler arasılık yöntemlerine en fazla hikâye edici metinlerde başvurulduğu görülmüştür. Söz konusu unsurların diğer metin türlerine dağılımının bilgilendirici metinler ve şiir şeklinde devam ettiği görülmüştür. Bu bulgular değerlendirildiğinde metinler arası ilişkilerin metin türlerine dağılımında farklılıklar gösterdiği sonucuna varılmıştır. Kolcu'nun (2017) çalışmasında da benzer şekilde sonuçlar elde edilmiştir. Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde tespit edilen metinler arası ilişkiler temalara dağılımları yönünden ele alındığında; metinler arasılık unsurlarına en fazla kitabın "*Atatürk'ü Tanımak*" adlı ikinci temasındaki metinlerde başvurulduğu belirlenmiştir. Metinler arası ilişkilerin ilk iki tema dışında benzer şekilde dağılım gösterdiği görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT

Aim

The aim of this study is to evaluate the intertextuality of the reading texts and the free reading texts in the reading pleasure sections of the textbook, which was decided by the Ministry of National Education to be taught in the 5th grade middle school Turkish course in the 2024-2025 academic year. Within the scope of the study's objective, the question "*What is the intertextual quality of the reading texts in the 5th grade Turkish language textbook?*" has been determined as the main objective statement.

Method

This study aimed to determine the intertextuality of the 5th Grade Turkish Language Textbook (2024-2025), prepared according to the Turkish Century Education Model, by analyzing the reading texts and free reading texts included in the textbook. The document analysis method, a qualitative research approach, was used in the process, and descriptive analysis techniques were employed to analyze the collected data. The study material was limited to the textbook used by the Ministry of National Education as the 5th grade Turkish language textbook in the 2024-2025 academic year. Accordingly, a total of 24 texts—18 reading texts in 6 themes and 6 free reading texts in the reading enjoyment sections—were examined in the context of intertextuality. In this study, using Aktulum's (2014) *Intertextual Relations* and Aktulum's (2020) *Intertextuality/ Intersemiotics* as sources, a classification of common relationships (quotation, reference, hidden quotation, plagiarism, allusion) and derivative relationships (imitation/ parody, ironic/ humorous transformation, pastiche) and other relationships (cliché/ stereotypes, intersemiotic relationships) was made.

Findings

The findings of the study are as follows:

Identified Intertextual Relationships

A total of 393 intertextual elements were identified in the reading texts in the 5th-grade middle school Turkish textbook examined within the scope of the study. The distribution of intertextual relations is as follow: cliché (f: 230), reference (f: 92), intersemiosis (f: 51), quotation (f: 15), allusion (f: 3), parody (f: 1), and pastiche (f: 1). It was observed that none of the texts included intertextual elements such as hidden quotation and sarcastic transformation. The use of cliché/ stereotyped expressions is crucial for developing students' vocabulary.

Distribution Of Identified Intertextual Relationships By Text Type In The Book

The distribution of identified intertextual elements by text type in the reading texts in the 5th-grade middle school Turkish textbook examined within the scope of the study is as follow: narrative texts (f: 280), informative texts (f: 94), and poems (f: 19). Among the intertextual elements, the use of cliché/ stereotypes was more prevalent in narrative texts. However, it was observed that intertextual relationships were not equally distributed across all text types.

Distribution Of Identified Intertextual Relationships Across Themes In The Textbook

The distribution of identified intertextuality elements across themes in the reading texts in the 5th-grade middle school Turkish textbook examined within the scope of this study is as follow: the second theme (f: 129), the first theme (f: 87), the sixth theme (f: 59), the fifth theme (f: 40), the third theme (f: 38), and the fourth theme (f: 34). Accordingly, similar distributions were found in all themes except the first two themes.

Discussions and Conclusions

This study, which explores the intertextual reading context of the texts in the 5th-grade middle school Turkish course textbook published by the Ministry of National Education in accordance with the revised Turkish curriculum within the scope of the Turkey Century Education Model, and taught in the 2024-2025 academic year, yields the following results: 393 intertextual relationships were

identified across the 24 reading texts examined within the scope of the study. The most frequently used intertextual relationship in the texts was cliché/ stereotyped speech. Furthermore, the most frequently observed intertextual elements after cliché were reference, intersemiotics, and quotation. It was determined that implicit quotation and sarcastic transformation were not present in any of the texts. In this respect, the study is similar to Demirci's (2019) study. The texts examined were found to lack sufficient allusions, which would enable students to make associations and connect with different texts. This result is similar to the findings of Karatay (2010), Kitiş (2017), and Aydın and Çinpolat (2018). When the intertextual relationships identified in the study were examined in terms of their distribution across text types, it was observed that intertextual methods were most frequently employed in narrative texts. The distribution of these elements across other text types was observed to continue in the form of informative texts and poetry. When these findings were evaluated, it was concluded that intertextual relationships varied across text types. Similar results were obtained in Kolcu's (2017) study. When the intertextual relationships identified in the reading texts of the 5th grade Turkish language textbooks are examined in terms of their distribution across themes, it has been determined that intertextual elements are most frequently used in the texts of the second theme, "Atatürk'ü Tanımak". Intertextual relationships were observed to exhibit similar distributions outside the first two themes.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Yazarlar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için 1. Yazar %20 ve 2. %80 oranında katkı sağlamışlardır. (veya) Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması: Yazar(lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar(lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi: Yazar (lar); bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.